

СТАНОВИЩЕ

от проф. д.н. Пламен Дойнов, Нов български университет,

за дисертационния труд на Бойко Пенчев Пенчев на тема „Прогресисти и консерватори. Темпорални модели в българската литература от края на 40-те до 70-те години на XX в.” за придобиване на научната степен „доктор на науките“

в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология в Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Дисертационният труд „Прогресисти и консерватори. Темпорални модели в българската литература от края на 40-те до 70-те години на XX в.” е написан от изследовател, който през годините е доказал своя интерес към различни периоди и тенденции в българската литература след 1878 г. – от края на XIX до първите десетилетия на XXI век. Сборните му авторски книги „Тъгите на краевековието“ (1998) и „Спорните наследства“ (2017), монографиите му „Българският модернизъм: моделирането на Аза“ (2003) и „Септември '23: идеология на паметта“ (2006) очертават разнообразни тематични полета, в които неизменно се пресичат литература и идеология, с подчертано внимание към проблемите около изграждането на модерния и/или постмодерния субект, неизменно разколебан между дилемите на индивидулната и колективната памет.

Представеният дисертационен труд на Бойко Пенчев е в общ обем 365 страници и съдържа увод, 10 теоретико-исторически глави, 3 литературноисторически казуса (номинирани като „екскурси“), заключителна част и библиография, разделена в два дяла от критически и художествени текстове. Както по тема, структура и обем, така и по начина за поставяне и разрешаване на научен проблем, текстът изцяло отговаря на изискванията за създаване на дисертационен труд за защита на научната степен „доктор на науките“.

Темата на дисертацията покрива епоха и проблем, които в текста на Бойко Пенчев за първи път се сплитат по начин, който възпроизвежда и прояснява едно фундаментално противоречие. Става дума за противоречието между прогресистския характер на лявата тоталитарна идеология в ранната Народна република България и настъплението в нея след началото на 60-те години на XX век на все по-забележими консервативно-традиционалистки тенденции. В литературата този процес има съществени последствия, а днес предизвиква

сериозни литературноисторически недоразумения. Защото соцреалистическият канон между средата на 40-те и края на 50-те години се изгражда тъкмо около аксиоматичния профил на културата на тоталитарния комунизъм, фигурализиран от утопично-прогресисткия вектор. Кризата на този вектор (както и кризата на педагогическия вектор) по-късно създава впечатление, че произвежда *отклонения, несъгласия* и скрити или дори явни *алтернативи* на самата официална политестетическа доктрина в НРБ. Нещо повече, турбуленциите в недрата на „размразяването“ предизвикват някои съвременни изследователи да твърдят, че от 60-те години насетне социалистическият реализъм преминава в трайно отстъпление, че не просто ерозира и губи доминацията си, а дори изчезва на равнището на художествените практики в българската литература.

Основната заслуга на дисертацията на Бойко Пенчев се състои тъкмо във фокусирането върху тази трансформация на литературната епоха чрез проследяването отблизо на състоянието и промените на т. нар. темпорален модел в литературата и в литературната критика от периода. Авторът декларира, че ще се съсредоточи „върху начините, по които литературното самосъзнание мисли полагането на човека и обществото във времето“ (с. 19). Обявява, че основната му задача е да проследи „как литературата създава модели за преживяване на времето, как структурира миналото, настоящето и бъдещето като темпорални ориентири, работещи за изграждането на определени индивидуални и колективни идентичности“ и да изследва „начинът, по който литературата подкопава споделеното минало и бъдеще, въвеждайки измеренията на частното биографично време“ (с. 5)

Разбира се, в началните глави той първо описва утопично-прогресисткия модел, наложен от комунистическия режим до средата на 50-те години. Несъмнено поезията от епохата на сталинизма е подходящ художествен материал за това. Понататък обаче през *епическите романи* от началото на 50-те, които работят с идеята за „осъзнаването“ и (ре)конструират модела на своеобразен „социалистически билдунгсроман“ започва по-сложната игра на минало и бъдеще, от която Бойко Пенчев специално се интересува. За да стигне в следващите глави до централните въпроси: Що за Народна република и що за българска литература имаме от началото на „размразяването“ насетне?

Парадигматичното засрещане на приетата от Осмия конгрес на БКП Програма за изграждане на комунизма до 1980 г. и все по-разпространените ретронагласи в българското общество след средата на 60-те се превръща в социокултурен възел, към чието разплитане вземат отношение множество поети, белетристи, критици, а и цели литературни поколения. Тъкмо различните

предложения за това как да се случи това разплитане Бойко Пенчев подлага на виртуозен анализ.

Тук изпъкват най-важните научни приноси дисертацията:

1. Прецизно са разграничени и дефинирани понятията „национализъм“ и „автохтонизъм“, с които се назовават консервативните тенденции в литературата от 60-те и 70-те години на XX век. Именно *автохтонизмът* се оказва по-точното име на процесите в литературно-критическото осмисляне на миналото тогава.

2. Чрез анализ на основните темпорални модели – линеарен и цикличен – се стига до полагане на събитийното време в част от литературата на 60-те не в *историята*, а във *вечността*. Събитията в охудожественото българско минало се определят не толкова от историческо, колкото от митическо (само)съзнание.

3. Внимателно са проследени невидимите с просто око идейни и интертекстуални коридори, по които „консерваторите“ от 60-те и 70-те години (предимно Тончо Жечев и Кръстьо Куюмджиев) стигат и се свързват с авторите от междувоенната епоха, емблематизиращи т. нар. „консервативна революция“. Това е постигнато с фина проясняваща работа върху понятия като „котловина“, „примитив“, „езичество“, „гротеска“, „мит“, „дионисово“ и др.

4. Творчеството и възприемането на писателите Йордан Радичков, Николай Хайтов, Васил Попов се проектират като вътрешнопротиворечив процес на противопоставяне и инкорпориране в реформирация се соцреалистически канон през 60-те години тъкмо чрез промените в темпоралния модел – от *бъдеще* към *вечност*. Така Бойко Пенчев показва как реформирането (не елиминирането или отхвърлянето!) на социалистическия реализъм през 60-те и 70-те години XX век се състоява като трансформиране на водещия темпорален модел в българската литература.

Акцентите в дисертационния труд са поставени предимно върху процесите в литературата и в литературната критика, докато напреженията в деавтономизираното литературно поле остават по-скоро като фонова информация. За това допринася липсата на работа с архивни документи от страна на Бойко Пенчев, ако не броим цитирането на малка част от тях през публикациите им в авторски книги и документални сборници. Може би на този дефицит и на ограничаването от времевата рамка на дисертацията (до 70-те години на XX век) се дължи следното спорно обобщение: *„Българската „консервативна революция“ от 60-те години на XX в. е по-скоро индивидуалистична „практика на себе си“, отколкото колективистичен проект, въпреки че „традиционният свят“ и*

„органичната общност“ са важна част от нейния концептуален репертоар.“ (с. 347)

Такъв извод изглежда проблематичен в перспективата на налагането на тоталитарния концепт за „единна социалистическа нация“ и в открояването на ролята на някои писатели и литератори, участници в „консервативната революция“ от 60-те, в политико-идеологическото реализиране на т.нар. „възродителен процес“ през 80-те. Този последен мащабен *колективистичен проект* на НРБ всъщност осъществява конвергенцията между комунистическата утопия и националната ретроутопия под сянката на насилието, в което тепърва трябва да проясняваме ролята на „консервативните революционери“ от 60-те. Очевидно това е дискусия, която предстои.

Като имам предвид гореизложеното, предлагам Бойко Пенчев Пенчев да придобие научната степен „доктор на науките“ в професионално направление 2.1. Филология.

20.03.2023 г.

проф. д.н. Пламен Дойнов